

УДК 338.436:338.314

Коломієць С.А.
здобувач кафедри маркетингу,
підприємництва і організації виробництва
Харківського національного аграрного університету
імені В.В. Докучаєва

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КООПЕРАТИВНИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Статтю присвячено розгляду економічних аспектів розвитку кооперативних відносин в агропромислому виробництві. У статті наголошено на тому, що за рахунок зниження собівартості та збільшення обсягу реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарські підприємства матимуть можливість підвищити рівень рентабельності продукції. Визначено, що ефективного розвитку кооперативних економічних відносин можна досягти за умови повної інтеграції великих галузей рослинництва і тваринництва та галузей промислової переробки. Доведено, що чим вищим є рівень рентабельності, тим ефективніше відбувається розвиток підприємства, з'являються можливості для розширення його виробничої діяльності.

Ключові слова: кооперативні відносини, агропромислове виробництво, рівень рентабельності, галузь рослинництва, галузь тваринництва.

Коломієць С.А. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КООПЕРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Статья посвящена рассмотрению экономических аспектов развития кооперативных отношений в агропромышленном производстве. В статье отмечается, что за счет снижения себестоимости и увеличения объема реализации сельскохозяйственной продукции сельскохозяйственные предприятия смогут повысить уровень рентабельности продукции. Определено, что эффективного развития кооперативных экономических отношений можно достичь при условии полной интеграции крупных отраслей растениеводства и животноводства, отраслей промышленной переработки. Доказано, что чем выше уровень рентабельности, тем эффективнее происходит развитие предприятия, появляются возможности для расширения его производственной деятельности.

Ключевые слова: кооперативные отношения, агропромышленное производство, уровень рентабельности, отрасль растениеводства, отрасль животноводства.

Kolomiets S.A. ECONOMIC ASPECTS OF DEVELOPMENT OF COOPERATIVE RELATIONS IN AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

The article is devoted to the consideration of economic aspects of the development of cooperative relations in agroindustrial production. The paper notes that agricultural enterprises will be able to increase the level of profitability of products by reducing the cost of production and increasing the volume of sales of agricultural products. It is determined that effective development of cooperative economic relations can be achieved on condition of full integration of large branches of crop production and livestock and industrial processing industries. It is proved that the higher the level of profitability, the more efficient the enterprise develops, and opportunities appear for expanding its production activities.

Keywords: cooperative relations, agroindustrial production, profitability level, crop production, livestock.

Постановка проблеми. Розвиток кооперативних відносин в агропромислому виробництві (далі – АПВ) перетворює кооперацію в потужно розгалужену систему, яка розвивається за багатьма напрямками, органічно поєднуючи в єдине ціле всі форми багатокладної економіки аграрного сектора України. Від її ефективності залежить результативність усієї фінансово-господарської діяльності обслуговуючого кооперативу, яка суттєво впливає на відродження економічного потенціалу країни. Під час розгляду кооперативних відносин важливо мати на увазі, що на сучасному етапі характерною рисою кооперації є широкий розвиток різних її форм. Розвиток і функціонування різноманітних моделей кооперативних формувань припускає взаємодію з іншими формами господарювання в агропромислому виробництві. Тут принципове значення має необхідність передбачення можливих варіантів узгодженої взаємодії цих форм, виділення серед них основних виробничих ланок для забезпечення ефективної стратегії розвитку багатокладної економіки України. Оскільки показником, що характеризує фінансовий результат та ефективність діяльності підприємства, є рівень рентабельності, то в ринкових умовах господарювання питання підвищення рівня рентабельності сільськогосподарської продукції належить одне з центральних місць. Чим вищим є рівень рентабельності, тим ефективніше відбувається розвиток і з'являються можливості для розширення виробничої діяльності підприємства, тому пошук напрямів зростання рівня рентабельності є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку кооперативних відносин в аграрному секторі національної економіки присвятили свої дослідження такі економісти, як Ф. Горбнос, В. Зіновчук [2], М. Малік, В. Месель-Веселяк, Л. Молдаван, А. Пантелеймоненко, П. Саблук та інші. Сучасні дослідники, спираючись на фундаментальні принципи кооперації і розвиваючи їх щодо теперішніх умов, обґрунтували концептуальні підходи і напрями відродження кооперації. Питання управління фінансовими ресурсами, що впливає на фінансові результати підприємства, висвітлювали такі науковці, як В. Горлачук [4], Н. Деева, К. Ізмайлова, А. Ковальов, А. Коваленко, П. Стецюк, М. Тітов [5], О. Шеремет, І. Яненкова [4] та інші. Питанням підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення рентабельності сільського господарства присвятило чимало наукових публікацій таких дослідників, як В. Амбросов, В. Андрійчук, М. Мамонтова [3], П. Макаренко, О. Томілін [1; 7; 9; 10], О. Шпичак та ін.

Мета статті полягає у визначенні економічних особливостей формування та розвитку кооперативних економічних відносин в агропромислому виробництві.

Виклад основного матеріалу дослідження. На всіх етапах виробництва необхідно створити чітку комплексну систему якості. Удосконалення міжгалузевих зв'язків виробників дасть можливість розв'язати проблему розвитку галузі рослинництва, підвищить економічну ефективність підприємств, підвищить задо-

волення клієнтів та ефективність наявної системи управління якості, поліпшить організацію управління сільгоспідприємством, залучить зарубіжні та вітчизняні інвестиції [1, с. 30]. У сучасних умовах господарювання місія кожного сільськогосподарського кооперативу полягає у виробництві високоякісної продукції, виконанні робіт або наданні послуг для задоволення потреб ринку та отримання максимально можливого позитивного кінцевого результату.

Чим вищим є рівень рентабельності, тим ефективніше відбувається розвиток і з'являються можливості для розширення виробничої діяльності сільськогосподарського кооперативу, тому пошук напрямів зростання рівня рентабельності є особливо актуальним. На думку деяких науковців, без аналізу рівня рентабельності продукції не можна правильно вирішити питання структури сільськогосподарського виробництва, його спеціалізації, розміщення на території країни, визначити ефективність виробництва тієї чи іншої сільськогосподарської продукції.

За рівнем рентабельності продукції держава встановлює рівень закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Під час створення інтегрованих формувань перевага надається економічному складнику, що знаходить своє відображення у такому показнику, як рентабельність (збитковості) основних видів продукції [2, с. 12]. Саме тому аналіз рентабельності продукції на сільськогосподарському підприємстві становить значний інтерес і має велике значення для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва [3, с. 103–106]. Більш чітко уявлення про прибутковість певного виду продукції дає показник рівня рентабельності, що розраховується відношенням чистого прибутку від реалізації продукції та її повною собівартістю. Такий показник дає уявлення про ефективність поточних витрат підприємства та про прибутковість продукції, що реалізовується.

Визначення сутності рентабельності знаходимо у працях багатьох учених. На думку М. Тітова, рентабельність – це стан підприємства, коли сума витрат від реалізації продукції покриває витрати на виробництво і реалізацію цієї продукції [4]. Так, В. Горлачук та І. Яненкова вважають, що рентабельність – це відносний показник ефективності виробництва [5]. У загальному вигляді він розраховується відношенням прибутку до витрат, тобто є нормою прибутку. Узагальнюючи висновки вчених, можна стверджувати, що рентабельність – показник співвідношення прибутку з понесеними витратами.

Рівень рентабельності (збитковості) основних видів продукції рослинництва виробничих кооперативів у 2008–2016 роках представлено у таблиці 1.

Аналіз даних табл. 1 свідчить, що у 2016 році (порівняно з 2008 роком) рентабельність картоплі зменшилася на 22,6%. Позитивним є збільшення рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва зернових та зернобобових культур і насіння соняш-

ника. У 2016 році (порівняно з 2008 роком) відбулося значне збільшення рентабельності цукрових буряків (фабричних). Підвищення рівня рентабельності основних видів продукції рослинництва вплинуло на формування загального рівня рентабельності галузі у бік його зростання. У 2016 році рентабельність виробництва продукції рослинництва досягла позначки 29,2%.

Одним із визначальних чинників підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва є інтенсифікація виробництва, яка спрямована на підвищення врожайності культур через використання вископродуктивних сортів, удосконалення культури землеробства, застосування науково-обґрунтованих норм добрив у системі сівозмін, унесення органічних і мінеральних добрив, захист сільськогосподарських культур від бур'янів, шкідників і хвороб, високоякісне і своєчасне виконання всіх технологічних операцій.

Як свідчить аналіз таблиці 2, у 2010 році рентабельність основних видів продукції тваринництва, зокрема м'яса ВРХ, свинини та птиці були збитковими. Зменшення виробництва цих видів продукції тваринництва створює загрозу продовольчій безпеці країни.

Останніми роками рентабельність сільськогосподарського виробництва щодо вирощування продукції рослинництва була стабільною для зернових культур та насіння соняшника. Зменшення рентабельності зафіксоване під час вирощування картоплі, цукрових буряків та овочів відкритого ґрунту. Нерентабельною залишається продукція галузі тваринництва (м'ясо великої рогатої худоби, м'ясо свиней, овець, кіз та птиці) унаслідок нееквівалентних обмінних процесів [7, с. 156].

Рівень рентабельності (збитковості) основних видів продукції тваринництва виробничих кооперативів представлено у таблиці 2.

Позитивні тенденції в зростанні рівня рентабельності визначено в кооперативних формуваннях із позиції молочної продукції, де рівень рентабельності у 2016 році склав 28,1%, тобто на 14,1 пунктів більше (порівняно з базовим роком).

Проведене дослідження свідчить про те, що за аналізований період у виробництві галузі рослинництва виробничих кооперативів простежуються дві тенденції: спад рівня рентабельності за зерновими і зернобобовими культурами у 2010–2013 рр. і постійне зростання рівня рентабельності від 4,3% до 44,1%.

Аналіз рівня рентабельності підприємств за основними видами продукції галузі тваринництва показав, що в ньому відбулися позитивні зрушення у бік зростання основних показників рівня рентабельності за такими продуктами, як м'ясо ВРХ, свиней, птиці та молока.

Отже, головним у розвитку галузі тваринництва має бути підвищення його економічної ефективності на засаді кооперативних відносин.

Із метою збалансування соціально-економічного розвитку аграрної економіки, його ефективного функ-

Таблиця 1

Рівень рентабельності основних видів продукції рослинництва виробничих кооперативів у 2008–2016 роках, (%)

Продукція	Роки								Зміни (+/-) 2016 р. до 2008 р.
	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Зернові та зернобобові культури	23,6	13,5	22,2	11,0	4,3	28,3	43,9	44,1	+40,5
Насіння соняшнику	27,1	81,1	63,5	41,5	35,7	44,5	86,7	82,5	+55,4
Цукрові буряки (фабричні)	-9,6	5,8	5,5	4,4	-6,3	12,2	-13,1	15,7	+25,3
Картопля	22,1	16,8	33,6	-21,7	28,4	35,4	12,8	-0,5	-22,6

Джерело: складено автором за даними: [6]

Таблиця 2

Рівень рентабельності (збитковості) основних видів продукції тваринництва за організаційно-правовими формами господарювання за 2010-2016 роки, (%)

Назва продукції	Роки							Зміни (+/-) 2016 р. до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Господарські товариства, %								
ВРХ на м'ясо	-35,6	-25,2	-29,6	-44,1	-36,8	-17,9	-24,8	+10,8
Свині на м'ясо	-4,8	0,2	4,8	2,6	8,4	12,7	-4,5	+0,3
Птиця на м'ясо	-3,2	-10,8	-7,9	-9,6	-15,8	-6,1	5,0	+8,2
Молоко	18,5	20,0	2,7	13,5	11,5	12,6	18,2	-0,3
Яйця курячі	16,0	36,5	48,7	47,0	57,0	60,9	0,5	-15,5
Кооперативи, %								
ВРХ на м'ясо	-39,6	-27,9	-32,1	-47,4	-39,2	-34,8	-33,4	+6,2
Свині на м'ясо	-24,0	-27,6	-24,7	-24,1	-25,3	-19,9	-18,1	+5,9
Птиця на м'ясо	-33,2	-18,4	-21,6	-7,6	-41,6	-42,8	-56,4	-23,2
Молоко	14,0	15,6	-0,3	8,6	-2,1	-1,8	28,1	+14,1
Яйця курячі	7,7	-13,8	-11,5	-19,4	-43,0	-24,8	-22,3	-30,0

Джерело: узагальнено автором за даними [6, с. 179; 8]

ціонування та стабільного зростання необхідним є визначення перспективних та пріоритетних напрямів структурної політики. Структурна політика повинна базуватися на основі оптимальних темпів зростання різних секторів і галузей національної економіки з дотриманням макроекономічних пропорцій підприємств агропромислового виробництва [9, с. 8].

Домінування у структурі рівня рентабельності продукції галузі рослинництва (порівняно з тваринництвом) призвело до дисбалансу в галузях агропромислового виробництва, що позначилось на стані продовольчого ринку країни.

Таким чином, для підвищення ефективності ведення агропромислового виробництва необхідно звернути особливу увагу на стан розвитку галузі тваринництва.

До механізмів упровадження новітніх технологій в агропромислове виробництво належать такі пункти: підвищення рентабельності виробництва з метою покращення інвестиційної привабливості галузей АПВ; поглиблення галузевої та внутрігалузевої видів спеціалізації; формування технологічних кластерів із метою покращення інвестиційної привабливості галузей АПВ; інноваційний розвиток виробництва [1, с. 152].

За умов збільшення собівартості варто вжити таких заходів: вивчити структуру собівартості, установити найбільш вагомий статті та їхній вплив на розмір загального показника, розрахувати точку беззбитковості на основі розподілу витрат на постійні й змінні, провести аналіз прибутковості окремих видів продукції. За умов зниження обсягу реалізації слід розробити ефективні заходи маркетингової політики, переглянути політику ціноутворення.

Висновки з проведеного дослідження. Серед аграрних форм господарювання особливу увагу слід звернути на поліпшення ведення АПВ виробничими кооперативами. Але на основі проведеного дослідження можна констатувати, що кооперативи ще не займають провідні позиції в агропромисловому виробництві. Якщо продукція рослинництва має додатний рівень рентабельності, то тваринництво має від'ємні значення рівня рентабельності. Це означає, що підприємства отримують збитки від виробництва м'яса великої рогатої худоби, птиці. Основними причинами зниження рентабельності є збільшення собівартості та зниження обсягу реалізації. Рентабельність дає уявлення про достатність чи недостатність прибутку порівняно з іншими окремими величинами, які впливають на виробництво, реалізацію та на діяльність підприємства загалом. Отже, показник рентабельності виробництва має особливо велике значення в сучасних ринкових умовах господарювання.

О. Томілін вважає, що ключем до самозахисту товаровиробників є створення кооперативних об'єднань у сферах збуту продукції та матеріально-технічного постачання. У результаті створених кооперативних об'єднань товаровиробники набувають більшої ринкової влади. Таке зміцнення ринкової влади переробних підприємств сприятиме наближенню еквівалентного міжгалузевого обміну. Із метою відновлення балансу державна повинна створити такий механізм регулювання, який зможе забезпечити всі галузі економіки приблизно однаковою прибутком. Одним із проявів нестабільності економічної системи є нееквівалентність міжгалузевого обміну [10, с. 273-274].

На наш погляд, ефективного розвитку кооперативних економічних відносин можна досягти за умов повної інтеграції великих галузей рослинництва і тваринництва, галузей промислової переробки. Таке поєднання гарантуватиме економічну сталість підприємств агропромислового виробництва, надійність та суттєві переваги в умовах дефіциту ресурсів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Томілін О. Розвиток виробничих зв'язків в агропромисловому комплексі як основної ланки міжгалузових відносин. Механізм регулювання економіки. Суми: Видавництво СумДУ, 2013. № 1. С. 149-156.
- Зіновчук В. Чи підходить Україні європейська модель сільськогосподарської кооперації? Кооперативні читання: 2014 рік. Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. ЖНАУ, 2014. С. 9-18.
- Мамонтова М. Умови забезпечення фінансової стійкості підприємств. Київ: Фінанси України, 2008. № 8.
- Горлачук В., Яненко І. Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. С. 344.
- Тітов М. Моделювання ефективності використання активів підприємства на основі методології розв'язання зворотних задач. Актуальні проблеми економіки. 2006. № 11. С. 32-41.
- Статистичний щорічник Сільське господарство України за 2016 рік / за ред. О. Прокопенка. Київ: Державна служба статистики, 2017. 611 с.
- Томілін О. Характеристика сучасного стану міжгалузових відносин в АПК. Економіка промисловості: науково-практичний журнал. Донецьк: Видавництво інституту економіки промисловості НАН України, 2012. № 3-4 (59-60). С. 148-157.
- Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Томілін О. Формування міжгалузових зв'язків агропромислового виробництва та їх вплив на структурну політику бурякоцукрового підкомплексу: автореф. дис... д. е. н.: 08.00.03. Київ: Нац. акад. агр. наук України, 2015. 39 с.
- Томілін О. Регулювання міжгалузових відносин у сільському господарстві: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2014